

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI ESTETIK TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Gaffarjon Ruzmatovich Rahmonov

Qo'qon universiteti Ta'lim kafedrasida dotsenti

Filologiya fanlari bo'yich falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqola badiiy-nutqiy faoliyat mashg'ulotlarida bolalarni estetik tarbiyalash metodikasini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi - badiiy-nutqiy faoliyat mashg'ulotlari orqali boshlang'ich sinf o'qituvchilarining axloqiy va ma'naviy tarbiyasini takomillashtirish, ularga pedagogik faoliyatda qo'llash mumkin bo'lgan yangi metodik yondashuvlarni taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: filologiya, ta'lim, tarbiya, estetika, san'at, nutq, boshlang'ich sinflar, pedagogika, ma'naviy tarbiya.

KIRISH.

Estetik tarbiya keng ma'noli tushuncha bo'lib, unga tabiat, mehnat, ijtimoiy hayot, turmush va san'atga estetik munosabatni tarbiyalash kiradi. Estetik tarbiya o'z navbatida bolalarga har tomonlama tarbiya berishning bir qismi hisoblanadi. U, ayniqsa, axloqiy tarbiya bilan uzviy bog'liq¹. San'at va hayot go'zalligi bilan tanishtirib borish bolaning aqlini, hissini tarbiyalab qolmay, shu bilan bir qatorda uning xayol va fantaziyasini ham rivojlantiradi.

Estetik tarbiyaning vazifalari tarbiyaning umumiy maqsadidan kelib chiqib, bolaning yosh imkoniyatlarini e'tiborga olgan holda belgilanadi:

1. Bolalarni hayotdagi go'zallikni tushunishga, sevimlik, tabiatda, turmushda, yaratuvchanlik mehnatida, ijtimoiy hayotda, kishilarning xatti-harakatlarida bolalarga tushunarli bo'lgan go'zalliklarni ko'ra bilishga o'rgatish. Ularda estetik his, estetik did, estetik munosabatni tarbiyalash. Kuchlari yetganicha hayotda go'zallik yaratishda faol ishtirok etish istagini tarbiyalash.

2. Bolalarni badiiy ijodning turli janrlarida (badiiy asar, musiqa, qo'shiq, raqs, rasm) yaratilgan san'at asarlarini ko'rish, tushunish va sevimlikga o'rgatish orqali ularda estetik ong qirralarini shakllantirish; chiroylini xunukdan, g'amginlikni xursandchilikdan farqlay olish; ranglarni, shakl, tovushlarni bir-biridan farqlay olish kabi sensor etalonlar bilan tanishtirish.

3. Bolalarni san'atning turli sohalari: ashula, o'yin, o'qish, qayta hikoya qilish, ijodiy faoliyatlarda yanada faolroq harakat qilish, o'zini ko'rsata olishga o'rgatish.

¹ Боубекова Г.Д., Холикова Г.Т., Магзумова Г. Педагогическое мастерство. Учебное пособие. Т.: 2002. С.122.

Bular orqali bolalarda badiiy ijodiy qobiliyatni, xayolni o‘stirish, fazoviy va rang munosabatlarini, ko‘rish xotirasi, qo‘llarni chaqqon harakatga keltira olish malakalarini rivojlantirish². Estetik tarbiya vositalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- bolalarni o‘rab turgan muhit, turmush estetikasi;
- tevarak-atrofdan olingan taassurotlar;
- tabiat, san‘at asarlari;
- bolalarning tasviriy faoliyatlari;
- bayramlar, ko‘ngilochar tadbirlar;
- ma‘lum maqsadli va rejali ravishda amalga oshiriladigan ta‘lim;
- ma‘lum maqsadga qaratilgan va rejali ravishda amalga oshiriladigan ta‘lim.

Bolalar bog'chasini o‘rab turgan go‘zallik muhiti bolalarning har tomonlama kamol topishiga, estetik didlarining tarbiyalanishiga yordam beradi. Pedagogika sistemasiga xos bo‘lgan estetika va etikaning birligini oilada, bolalar bog'chalarida kichkintoylarni tarbiyalashda bemalol qo‘llash mumkin. Lekin haqiqiy turmush estetikasini yaratish uchun tarbiyachi va ota-onalarning yuqori madaniyatli, yaxshi xulqli, xushmuomala, badiiy didli bo‘lishlari talab etiladi. Bolalarni o‘rab turadigan chiroyli narsalarning o‘zi bolaga hech narsa bermaydi, shuning uchun bolalarni ularni ko‘rishga, qadrlashga, baholay bilishga o‘rgatish kerak.

Bolalarda estetik zavq uyg‘otish uchun ularga kuzatilayotgan narsaning mazmuni va ahamiyatini tushuntirish kerak. Bolalarning hislariga ta‘sir etish uchun bu hali yetarli emas. Eng muhimi, bu yerda kattalarning namunasi. Tarbiyachining o‘zi zavqlansa, ortiqcha so‘zlarsiz go‘zallikka qiziqish uyg‘ota oladi va bolalarda estetik kechinmalar paydo qila oladi.

Jonajon tabiat estetik tarbiyaning qudratli vositasi bo‘lib xizmat qiladi. To‘garak-atrofdagi tabiat go‘zalligi, hatto eng kichik bolani ham quvontiradi. Uning tuyg‘ular va xayollarda saqlangan go‘zalligi bolalikda, ayniqsa, yorqin va chuqur idrok qilinadi, inson ularni butun hayoti davomida esidan chiqarmaydi. Sayr, ekskursiya vaqtida tarbiyachi bolalarning diqqatini ta- 4 rangbarangligiga, uning o‘zgarishi va uyg‘unligiga qaratadi, tabiat hodisalariga qiziqish uyg‘otadi, unga muhabbat va ehtiyotkorlik munosabatini tarbiyalaydi, asrab-avaylashga o‘rgatadi³.

Bularning hammasi bolalarning estetik didlarini tarbiyalaydi, ular kishilarning mehnat natijalarini yaqqol ko‘rib, atrofdagi go‘zallik inson melmati tufayli yuzaga kelishiga ishonch hosil qiladilar. Tarbiyachi bolalarning g‘unchadagi bir tomchi shabnamda ham, o‘tlarning biri ikkinchisi bilan qo‘shilib ketishida ham, quyoshning

² Ochilov Malla. Muallim qalb me‘mori. – T., 2000. B.122.

³ Pirmuhammedova M. Pedagogik mahorat asoslari.-T.: 2001. B.132.

nur taratishida ham, oqshom bo'yoqlarida ham tabiat go'zalligini ko'ra bilishlariga yordam beradi.

Bolalar bog'chasida tabiat burchagi tashkil etiladi. Undagi hayvonlar va o'simliklarni kuzatish va parvarish qilish bolalarda estetik idrokni, ularga nisbatan to'g'ri munosabatni, go'zallik yaratish xohishini shakllantiradi va qizg'in faoliyatga undaydi. Yilning yoz faslida polizda, gulzorda, bog'cha maydonchasida mehnat qilishda ham bolalar estetik zavq oladilar. Kuzda o'z mehnati mevasini yeyish bolaga alohida estetik huzur bag'ishlaydi. Dala va bog'larga sayrga borganda tabiatning go'zalligi va boyligidan, u yerdagi dehqonlarning yaratuvchilik mehnatlaridan benihoya zavqlanishadi.

Bolalar bog'chasida bolalarni estetik tomondan tarbiyalashda san'atning har xil turlaridan (musiqa, rassomchilik, haykaltaroshlik, xalq amaliy san'ati, adabiyot va h. k.) foydalaniladi. San'at yuksak estetik zavqning, kishi xursandchiligining tuganmas manbai bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan bir vaqtda u har bir kishining rivojlanishi, ma'naviy boyishi uchun ham vositadir.

Badiiy asar kishining his-tuyg'ulariga ta'sir etsa, hissiy kechinmalar kishida fikrlashni uyg'otadi.

Badiiy asardan hayajonlanish fikrlashni faollashtiradi. Qiziqarli ertak yoki rasm bolada fikrlar o'yinini uyg'otadi. Bu to'g'rida S.Y. Marshak shunday degan edi: «Qizil shapkacha» ertagini bolalar qatorasiga 20 marta eshitishga tayyorlar. Bunga sabab ertak o'z tuzilishi bo'yicha aniq, uning mantiqi va motivi izchil, har qanday bola o'zini ertakdagi qahramon o'rniga qo'ya oladi va «Qizil shapkacha»ni o'ynay oladi».

San'atning hamma turlari — adabiyot, musiqa, rassomchilik, haykaltaroshlik, teatr, kino bolalarga tushunarlidir. San'atdan bolalar bog'chasini bezashda, ta'lim berishda, bolalarning mustaqil faoliyatlarida foydalaniladi. Bolalar bog'chasida ganch, chinni, yog'och, loy, plastilindan xilma-xil buyumlar, o'yinchoqlar yasash mumkin.

Bolalar o'yinchoqlarining yaxshi namunalaridan guruh xonasini bezatishda foydalansa bo'ladi. Gilamchilik, to'qimachilik, kulolchilik, zardo'zlik, kashtachilik, popopchilik, badiiy oyna, metall patnislar, to'qilgan hamda tikib gul solingan buyumlar va boshqalar tasviriy san'atning manzarali shakliga kiradi. Bundan tashqari, bog'chada har bir viloyat, o'lka, respublikaning milliy madaniyatidan foydalanish kerak.

Ta'lim-tarbiya ishlarida o'zbek xalq amaliy san'ati namunalaridan foydalanish katta ahamiyatga egadir. Milliy naqshlar tushirilgan chiroyli guldor matolar

qo'g'irchoqlar uchun ko'ylak, oyna pardalari, dasturxon kabilar uchun ishlatilishi mumkin.

Musiqqa bolalarning kayfiyatini ko'tarib ertalabki badantarbiyada yangray boshlaydi. Yilning quruq va issiq vaqtlarida ekskursiya, sayr va o'yin vaqtlarida ashulalar ijro etilishi kerak, bu bolalarni yanada bir-biriga yaqinlashtiradi, ruhini ko'taradi. Maydonchada mehnat qilish jarayonida ijro etilgan ashula harakat ritmini uyg'unlashtiradi, bolalarga mehnat quvonchini bag'ishlaydi.

Bolalarda estetik idrokning rivojlanishi uchun ularni haqiqiy san'at asarlari bilan tanishtirish zarur. Radio, oynayi jahonda san'at ustalari va tengdoshlari ijro etgan asarlar bolalarning estetik rivojlanishida katta yordam beradi. Ashula aytib o'yinga tushishda, asosan, xalq ijodi namunalaridan foydalaniladi, bu bolalarni axloqiy-estetik tarbiyalash uchun g'oyat qimmatli vositadir.

Bolalar xalq kuylarini ijro etayotib, xalq tili va kuyining hamohangligini, ravonligini bilib oladilar. Bu bolalarda vatanparvarlik hislarini tarbiyalaydi, musiqaviy didini shakllantiradi, bolalarni zamonaviy va klassik kuylarni idrok eta olishga tayyorlaydi. Ashula va raqsga tushishga o'rgatishda faqat to'g'ri aytish va to'g'ri harakat qilishni emas, balki ifodali aytish, yengil, chiroyli va latofat bilan raqsga tushishga o'rgatiladi.

Bolalarning badiiy qobiliyatlarini tarbiyalash masalasi ularning ijodiy o'sishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shuning uchun bolaga o'rgatish, undagi ijodiy tashabbusni rivojlantirish ishi bir-biri bilan uzviy aloqada amalga oshirilishi lozim. Pedagog tarbiyaviy nuqtayi nazardan yondashib, bola ijodining eng birinchi, hali to'liq namoyon bo'lmagan tomonini seza bilishi va baholay olishi kerak, bu bilan u boladagi kamolot yo'lini to'g'ri belgilashi mumkin. Bolalar bog'chasida o'tkaziladigan bayramlar bolalarga chuqur ta'sir etadi. Bayramning tarbiyaviy kuchi va o'ziga xosligi uning g'oyaviy va estetik mazmuni san'atning turli ko'rinishlari bilan bog'liq bo'lishidadir.

Har qaysi bayram o'z g'oyasiga ega bo'lib, u bolalarga yorqin obrazlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Estetik tarbiya vositalaridan biri qo'g'irchoq teatridir. Uning nihoyatda kuchli ta'sir etishining sababi soddaligi, odatdan tashqari jo'shqinligi va qo'g'irchoqligi (o'yinchoqligi), shuningdek, badiiy so'z, musiqqa, ashula, raqs, tasviriy san'at kabi tarkibiy qismlarning uzviy jiplashib ketganligi kishi ko'zi o'ngida yaqqol namoyon bo'lishidadir.

Qo'g'irchoq teatrini bolalar faqat tomosha qilibgina qolmay, balki unda o'zlari ham qatnashadilar. Bu bolaning dramatik qobiliyati, tashabbusi, nutqini o'stiradi, hayotiga quvonch bag'ishlaydi. Qo'g'irchoq teatri, soya teatri ko'rsatish ham

bolalarni estetik tomondan tarbiyalashda alohida o'rin egallaydi. Bu o'yinchoq, qo'g'irchoqlar bolalarga tanish bo'lsa-da, ularni tarbiyachi qo'li yordamida harakatga keltirib, badiiy so'zlar bilan qo'shib olib borishi natijasida ular bolaning ko'z o'ngida jonlanadi, boshqacha tus oladi va bolalar ertak mazmunini chuqur idrok eta boshlaydilar.

Badiiy didning shakllanishida kitoblar muhim rol o'ynaydi. Kitoblar faqat bolalarning yoshiga mos, mavzu va mazmuni bilanginaemas, shu bilan birga bayon qilish usuli hamda bezatilishi bilan ham ajralib turishi juda muhimdir. Kichkintoylar, ayniqsa, 2—3 yoshli bolalar uchun chiqarilgan kitoblarda so'zlardan ko'ra, rasmlarning ta'siri katta bo'ladi.

Bola kitobchadagi rasmlarni qayta-qayta o'z o'rtoqlariga, kattalarga, qo'g'irchog'iga «o'qib» berish bilan uning mazmunini o'z xotirasida mustahkamlaydi. Kitobdagi chiroyli, yorqin rasmlar bolalarning badiiy didini tarbiyalaydi. Kattalar mehnati, qahramonlik, shuningdek, ona Vatanga bo'lgan muhabbat, do'stlik, birodarlik, bolalarning ota-onalariga nisbatan mehribon bo'lishlari kabi mavzularda yozilgan hikoyalar bolalarga tushunarlidir. Bolalarning sevimli yozuvchi va shoirlari Quдрat Hikmat, Mirmuhsin, Shukur Sa'dulla, Quddus Muhammadiyning bolalar uchun yozgan she'rlari ularda ijobiy his-tuyg'ulami tarbiyalaydi, ularni yashashga o'rgatadi, dunyoqarashini shakllantiradi, ona tilining boyligini, so'zlarning ta'sirchanligini his qilishga yordam beradi.

Kichkintoylar hammadan ham ertaklarni sevadilar. Eitakning yaxshi tomoni shuki, unda uzoq fikr yuritilmaydi. Ertak qahramonlari bolaga yaqin va tanish. Ertak tili hayotiy hamda jonli bo'ladi. Eng muhimi, tarbiyachining o'zi badiiy adabiyotni sevishi va tushunishi, nasriy asar va she'rlarni ifodali o'qiy bilishi kerak. Bolalar bog'chasida kattalar rahbarligida bolalar tomonidan konsertlar, bayramlar, kichkintoylarning tug'ilgan kunlarini nishonlash bolalarda quvonchli hislarni uyg'otadigan, mazmunli va ularning xotiralarida uzoq vaqt saqlanib qoladigan qilib tashkil etilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, estetik tarbiya bolalarni har tomonlama barkamol inson qilib tarbiyalashning muhim qismi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Ташпулатова, Д. М. (2023). Халқаро таълим дастурлари асосида интеграцион ўқитиш механизмлари. Образование наука и инновационные идеи в мире, 18(3), 53-63.
2. Муқимовна, Т. Д. (2022). Mehnatning barkamol avlod tarbiyasidagi orni. Scientific Impulse, 1(4), 1811-1812.

3. Tashpulatova, D. M. (2022). Boshlang 'ich ta'limning tashkiliy hujjatlari. *Academic research in educational sciences*, 3(9), 342-347.
4. 12. Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич синф ўқувчиларини таълимнинг кейинги босқичларига тайёрлаш. *МУҒАЛЛИМ*, 6(12), 78-80.
5. Tashpulatova, D. M. (2021). Primary School Teachers Professiogram. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(05), 11-15.
6. Жабборова, О. М., & Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич таълим методикаси. *Экономика и социум*, (10 (89)), 1358-1360. 1
7. Жабборова, О. М. (2021). Ташпулатова Дилором Муқимовна, Бошланғич синф ўқувчиларига қўйиладиган талаблар. *Academic research in educational sciences*, (3), 575-582.
8. Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич синфларда жисмоний тарбия машғулотларини кластер усулида ташкил этиш. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 33-36.
9. Imomaliyeva, M. (2024). NODIRA MELODIES OF NAVOI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10, 121-123.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2023). МАКТАБГАЧА ИНКЛЮЗИВ ТА'ЛИМ ШАРОИТИДА БОЛАЛАР НУТҚИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 408-411.
11. Imomalieva, M. I. (2021, April). THE EVOLUTION OF METAPHORICAL MEANING. In *E-Conference Globe* (pp. 25-26).
12. Qizi, I. M. I. (2021). Mohlaroyim nodira's skill in using a satellite. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1048-1052.
13. Nigora, M. (2024). YOSH AVLODGA KITOBXONLIK KO 'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O 'RNI. *Kokand University Research Base*, 216-219.
14. Maxliyoxon, O., & Shaxnozaxon, J. (2024). DRAMA AND ARTISTIC READING IN PRIMARY GRADES: Study guide. *ISBN-13*, 979-8324468415.
15. O Maxliyoxon. (2024). MODERN INTEGRATION OF PRIMARY EDUCATION, ART, PEDAGOGY AND INFORMATION COMMUNICATION. *ISBN-13 : 979-8323781928* 1, 158
16. Odilova, M. (2024). O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDA PISA TESTINING ISTIQBOLLARI. *Nordic_Press*, 3(0003).